

INTEGRAREA SOCIALĂ A MIGRANȚILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE

Dr., conf. univ., Dorin VACULOVSKI

*Academia de Studii Economice a Moldovei,
str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni 61, Republica Moldova, Chișinău,
Tel.: +373 22 22 41 28; web site: www.ase.md*

Abstract

The increase of the number of migrants generates a number of social risks and challenges, in particular, their relationship with the native population. The multiple problems faced by migrants in their integration into the new social context generate various dissensions, discriminatory acts, violations of human rights, and sometimes even serious conflicts that may affect the personal security of the population. In this context, there is a need to find new solutions capable of facilitating the social integration of migrants and, on the other hand, to avoid the possible risks that may arise in relation to the increase in the number of migrants in the destination countries.

JEL CLASSIFICATION: J6

În condițiile contemporane fenomenul migrației de muncă devine un factor extrem de important în menținerea și dezvoltarea potențialului economic și de producție atât pentru țările de origine, cât și pentru țările de destinație. Excesul de ofertă de muncă, deficitul de capital din țările de origine, lipsa de resurse pentru un trai decent, precum este și Republica Moldova, determină ca o parte a populației să se afle în migrație de muncă. Anume migrația de muncă prin remitențele aduse se prezintă drept un factor important pentru dezvoltare și ieșire din criză și sărăcie.

Pe de altă parte, deficitul de forță de muncă cauzat de procesele de îmbătrânire din țările de destinație, diferențele enorme dintre nivelul de dezvoltare al țărilor de origine și al celor de destinație fac ca țările de destinație să devină din ce în ce mai atractive pentru migranți, iar numărul migranților să crească vertiginos.

Pe lângă efectele pozitive ale migrației, creșterea numărului de migranți generează și o serie de riscuri sociale și provocări legate, în special, de relațiile acestora cu populația autohtonă. Multiplele probleme cu care se confruntă migranții în procesul de integrare a lor în noul mediu social (necunoașterea limbii și a culturii din țările de destinație, a modului cum de apelat la autorități în caz de necesitate, a metodelor de căutare a unui loc de muncă și a locuinței sau, pur și simplu, a unor reguli elementare de conduită în noua societate) generează diverse disensiuni, acte discriminatorii, cazuri de încălcare a drepturilor omului, iar uneori, chiar și conflicte serioase care pot afecta securitatea personală a populației. În acest context creșterea numărului de migranți poate deveni o provocare serioasă pentru țările de destinație în situația în care nu se întreprind anumite măsuri concrete axate pe integrarea și adaptarea migranților la noul mediu social, precum și transformarea lor în cetățeni loiali care respectă legea și ordinea publică din țările de destinație.

Deseori, în țările de destinație printre reprezentanții populației autohtone poate fi vehiculată destul de activ ideea, precum că o creștere necontrolată a numărului de migranți destabilizează ordinea socială care s-a format în societate de mai mulți ani, și este tot atât de comodă pentru membrii societății, pe cât de fragilă. Astfel, apar dispozițiile xenofobe și de intoleranță față de cei „străini”. În acest context, atitudinea față de migranți este determinată, în mare măsură, de specificul societății, precum și de calitatea relațiilor sociale existente. Or, în situația în care societatea este afectată de anumite probleme de ordin social și economic care au condus la deteriorarea încrederii față de instituțiile publice, precum și între membrii societății, în situația în care starea de *anxietate* este extrem de pronunțată, iar oamenii au încredere doar în cei mai apropiați, în familia, rudele sau prietenii lor, intoleranța față de „străini” este doar o reacție firească.

De regulă, confruntările dintre migranți și populația autohtonă au loc, în cadrul unor dispute de ordin *socio-cultural*. Populația autohtonă consideră că migranții nu respectă tradițiile, cultura și normele de conduită din țările de destinație, din cauza că majoritatea migranților fie nu le cunosc, fie le ignoră.

Din contră, în realitate, o mare parte din migranți, în special, acei care își leagă viitorul lor cu țara de destinație sunt interesați ca procesul de integrare socială în țara de destinație să aibă loc cât mai repede și au grijă ca atitudinea populației autohtone să devină cât mai binevoitoare față de ei. Este vorba, în special, despre migranții care au venit în țara de destinație să investească în capitalul lor uman și să-și facă o carieră profesională. Pentru acești migranți este destul de important ca integrarea să decurgă destul de reușit și de rapid, în special, în ceea ce privește integrarea pe piața muncii și rezolvarea problemei locative.

Practicile de adaptare și integrare a migranților diferă esențial de la o țară la alta, precum și de cele prescrise în diverse acte normative. În acest context, trebuie menționat, că liberalizarea politicilor migrationiste din diverse țări de destinație din ultimii ani au adus rezultate vizibile la acest capitol. Totodată, funcționarea necorespunzătoare a instituțiilor abilitate în acest domeniu îi determină pe migranți să recurgă la ajutorul acordat de către diverși *intermediari informali* care, pentru o anumită recompensă, facilitează procesul de obținere a documentelor necesare, găsirea unui loc de muncă sau a unei locuințe. De regulă, aceste structuri de intermediari sunt formate, de asemenea, din migranți care au venit în țara de destinație mai devreme și s-au integrat deja în viața țărilor de destinație. Aceste „*servicii de integrare*” prestate de către conaționali migranților noul-sosiți s-au transformat, în prezent, într-o „*pieță clandestină*” imensă cu o cifră de afaceri de miliarde de dolari SUA, care completează economia subterană a țărilor de destinație.

Și practicile discriminatorii față de lucrătorii migranți de pe piețele muncii și a locuințelor au căpătat o răspândire extrem de mare. Pe piața muncii discriminarea se manifestă prin limitarea accesului migranților de o anumită etnie la locurile de muncă atractive care pot asigura un salariu mai mare sau prin încălcarea drepturilor omului în procesul de angajare, salarizare sau promovare în cariera profesională. Este destul de răspândită și discriminarea pe piața locuințelor, în situația în care migranților de o anumită etnie li se refuză închirierea spațiului locativ într-un anumit cartier.

Toate acestea conduc la izolarea migranților și la excluderea lor socială.

Dificultățile cu care se confruntă migranții în procesul de integrare socială în țările de destinație conduc la autoizolare și la excludere socială care poate genera efecte sociale extrem de negative. Izolarea migranților de altă etnie reprezintă o consecință a expansiunii spiritului de naționalism, bazată pe autoidentificarea primordial etnică a populației în detrimentul celei civile în țările de destinație. Acest fapt reprezintă un impediment serios în constituirea și funcționarea societății civile, în democratizarea societății, în cultivarea toleranței între membrii societății. Pe de altă parte, segmentarea societății pe criterii etnice, subminează echilibrul social din societate, iar practicile discriminatorii în domeniul ocupării, iar uneori și utilizarea forțată a muncii migranților de o anumită etnie, pot conduce la degradarea normelor și valorilor umane din societate.

Izolarea migranților de altă etnie, formarea *enclavelor de migranți* în țările de destinație, inclusiv enclavele teritoriale, devine o problemă care amenință securitatea socio-economică și politică, în special, la nivel local (de exemplu, cartierele locuite de către cubanezi în orașul Miami sau Chinatown-urile din diverse orașe ale lumii reprezintă un focar serios de extindere a criminalității).

Excluderea socială a migranților generează răspândirea cazurilor de discriminare pe bază de etnie care se răsfrânge negativ în mod direct și asupra funcționării principalelor instituții ale statului (prestarea serviciilor publice, serviciul militar, justiția, familia, educația etc.). Din acest considerent, lupta împotriva practicilor discriminatorii și combaterea excluderii sociale a migranților devine o problemă importantă de securitate națională care depășește politica migraționistă și politica de integrare socială a migranților.

Politica de integrare socială a migranților orientată spre depășirea fenomenului autoizolării și a excluziunii sociale se poate confrunta și cu anumite constrângeri. De exemplu, în Federația Rusă, sau alte țări din cadrul CSI, în care pleacă majoritatea moldovenilor migranți printre asemenea constrângeri pot fi numite:

- *Specificul relațiilor sociale din țara de destinație*, lipsa unor tradiții în relațiile cu persoanele „străine”. De exemplu, caracterul închis al societății din Uniunea Sovietică moștenit, de populația fostelor republici unionale, inclusiv și de către populația din Republica Moldova, poate fi un impediment important în procesul de integrare socială a migranților în țările date;
- *Percepția eronată a populației privind omnipotența structurilor administrative*, a mecanismelor și instrumentelor utilizate de către stat în procesul de integrare socială a migranților;
- *Predominarea argumentelor politice și administrative asupra celor economice* în promovarea politicilor migraționiste;
- *Interpretarea eronată a „interesului de stat”*, politizarea excesivă a societății și gândirea economică slab dezvoltată a factorilor de decizie. Prevalarea deciziilor de ordin conjunctural în detrimentul celor de ordin strategic sau pe termen lung;
- *Instituții publice slabe societate civilă nefuncțională, spiritul civic al populației slab dezvoltat*;
- *Lipsa unor tradiții de dialog social*¹.

În situația în care procesul de integrare socială a migranților decurge destul de anevoios, numărul migranților crește, iar instituțiile abilitate în domeniul dat se confruntă cu anumite dificultăți, migranții recurg la alte metode de diminuare a costurilor sociale ale migrației, de depășire a izolării și a excluziunii sociale. Una din aceste metode, destul de eficiente, reprezintă așa-numitele **rețele de migranți**. Se poate spune că rețelele de migranți au apărut odată cu intensificarea proceselor migrației de muncă. Cu toate acestea, creșterea interesului pentru rețelele de migranți începe să se manifeste în anii '60-'70, în dezbaterile legate de efectele migrației rural-urban la nivel individual, împotriva perspectivei indivizilor atomizați și rupți din mediul de origine. În această perioadă sunt efectuate mai multe cercetări asupra rețelelor de rudenie, ale celor bazate pe originea comunitară comună care integrează migranții în noul mediu, menținându-i în conexiune funcțională cu cel vechi². În migrația internațională, interesul pentru rețelele de migranți se impune în ultimul sfert al secolului trecut, odată cu manifestarea și conștientizarea la nivelul cercetării științifice a modificărilor fenomenului migrației la scară globală.

Pentru prima oară în 1987, într-o analiză a migrației mexicane în SUA, Douglas Massey și colegii săi vorbesc despre rețelele de migranți în termeni de *capital social*³ și deschid o nouă linie teoretică, prin plasarea rețelelor în cadrul conceptual mai larg al teoriei capitalului social din sociologie. Legăturile obișnuite de prietenie și de rudenie le oferă puține avantaje, în sau prin ele însele, persoanelor care încearcă să migreze internațional. Odată ce cineva dintr-o rețea personală a migrat, aceste legături se transformă într-o resursă care poate fi utilizată pentru a obține acces la

¹ О.Д. Воробьева, А.В. Топилина, (coord.) «Миграция населения: теория и политика», Издательство «Экономическое образование Москва, 2012.

² Gurak, Douglas T. și Caces, Fe, 1992, Migration networks and the shaping of migration systems, în Kritz M., Lim, L. și Zlotnik, H. (coord.), International migration systems - a global approach, Oxford: Clarendon Press

³ „Contactele personale cu prieteni, rude și paisanos le oferă migranților acces la slujbe, locuințe și asistenta financiară în Statele Unite. Pe măsură ce rețeaua conexiunilor interpersonale este extinsă și elaborată, acest capital social este tot mai disponibil viitorilor migranți peste tot în comunitatea de origine, reducând progresiv costurile financiare și «fizice ale migrației în SUA.” (Massey, Douglas, Alarcon, Rafael, Durând, Jorge și Gonzalez, Humberto, 1987, Return to Aztlan : The social process of internațional migration from Western Mexico, Berkley și Los Angeles : University of California Press, p. 170)

angajare în străinătate și tot ceea ce această angajare aduce”⁴. Perspectiva se plasează în tradiția de accentuare a efectelor pozitive ale capitalului social, într-o tendință de „...exagerare a valorilor altruiste, cu neglijarea situațiilor de exploatare socioeconomică”⁵. Se poate afirma că *teoria capitalului social* abordează o temă veche (cea a rețelelor) într-o nouă perspectivă, beneficiile sale anticipate reprezentând însă, mai degrabă, o sarcină pentru viitor.

Pe lângă *rețelele de migranți*, un rol destul de important în procesul de integrare socială a migranților îl au și asociațiile de *diaspora*.

În traducere din greacă, termenul „diasporă” înseamnă dispersie, adică aflarea unei părți a populației în afară, peste hotarele țării de origine.

Diaspora a existat din cele mai vechi timpuri. Ele au apărut încă în secolul IV î.e.n., când a avut loc strămutarea forțată a evreilor din Palestina în Babilon de către regele babilonean Nabucodonosor al II-lea. Cele mai vechi diaspore sunt considerate a fi diaspora evreiască (peste 2000 de ani) și cea armenească (1600 de ani).

Diaspora poate fi constituită din populația țării de origine, care locuiește permanent în țara de destinație, și migranții de muncă care se află în afara țării de origine temporar, persoane care dețin cetățenie dublă; diaspora etnică și cetățenii țării de destinație sau grupurile din generația a doua.

Comunitățile etnice de peste hotare sunt un fenomen care caracterizează devenirea, cristalizarea consolidarea diasporei cu calitățile și parametrii necesari⁶. Comunitățile etnice peste hotare se caracterizează, în primul rând, prin procesul propriu de autoorganizare, și mai puțin prin consolidarea relațiilor cu țara de destinație, cu structurile de stat sau cu societatea civilă.

Cele mai importante funcții ale diasporei sunt:

- **Funcția economică** - se referă, în primul rând, la transferurile migranților în țara de origine, la implicarea lor în dezvoltarea și promovarea anumitor tipuri specifice ale producției naționale (meșteșuguri populare și artizanat). Prin realizarea acestei funcții se obține un avantaj dublu: cel de obținere a veniturilor și cel de promovare a valorilor culturale proprii și de îmbogățire a culturii altor naționalități.
- **Funcția politică.** Realizarea acestei funcții are lor prin aplicarea unor presiuni (lobby) pentru a obține mai multe drepturi, garanții pentru o dezvoltare mai eficace, sau pentru a influența situația politică din țara de origine. Unele diaspore pot apărea pe arena politică în calitate de grup de opoziție față de regimul existent în țara de origine utilizând diferite mijloace, de la publicarea ziarelor până la organizarea manifestațiilor publice. Diaspora poate influența, într-o oarecare măsură, și politica externă a statului în care își are reședința, prin promovarea de către țara de origine a intereselor ei.
- **Funcția culturală.** – se referă la dezvoltarea și promovarea valorilor spirituale a culturii poporului său; cultivarea tradițiilor și obiceiurilor naționale; menținerea legăturilor culturale cu țara de origine; păstrarea limbii naționale. Realizarea acestei funcții are drept rezultat păstrarea identității naționale a migranților în țările de destinație, iar nerealizarea lor poate conduce la asimilarea lor cu populația autohtonă a țării de destinație.

Diaspora poate contribui la atragerea capitalului și a investițiilor pentru țara de origine, precum și la promovarea exporturilor. Aceasta poate fi obținută prin mediatizarea expozițiilor,

⁴ Massey, Douglas, 1999a, Why does immigration occur ? A theoretical synthesis, în Hirschman, C., Kasinitz, P. și De Wind, J. (coord.), The handbook of internațional migration : the American experience, New York: Russell Sage Foundation, p. 44.

⁵ Pessar, Patricia, 1999, The role of gender, households, and social networks in the migration process : A review and appraisal, în Hirschman, C., Kasinitz, P. și De Wind, J. (coord.), The Handbook of International Migration: The American Experience, New York: Russell Sage Foundation, p. 61.

⁶Schwartz R. Explorarea legăturii între comunitățile moldovenești peste hotare (CMH) și Moldova, inclusiv Posibilitate de vot în afara țării. – Chișinău, OIM, 2007.

meselor rotunde organizate de diasporă, prin participarea lor în cadrul emisiunilor TV și radio și promovarea de către acestea a unei imagini pozitive despre patria lor istorică.

Cu toate că diaspora din Republica Moldova se află doar la început de constituire, totuși, anumite trăsături caracteristice și tradiții ea deja și-a format. Printre acestea pot fi menționate:

- **Concentrarea demografică și geografică a cetățenilor Republicii Moldova peste hotare.** Comunitățile de migranți moldoveni sunt concentrate, de regulă, în astfel de țări ca Federația Rusă (60%), Italia (20%), Portugalia (5%), Turcia, Ucraina, Spania, România, Grecia, Israel, Franța, etc. Se observă o tendință de concentrare a migranților în orașele mari.
- **Caracteristicile socio-culturale ale comunităților moldovenești de peste hotare.** Majoritatea migranților moldoveni au un nivel de instruire și de calificare destul de înalt. Un factor important în procesul de integrare a migranților moldoveni în societățile-gazdă este cunoașterea limbii țărilor de destinație, acceptarea culturii și tradițiilor populației băștinașe, experiența bilingvismului a reprezentanților grupurilor etnice din Republica Moldova. Reîntregirea familiilor devine tot mai frecventă, iar deseori, aceasta este stimulată de politicile migraționiste ale țărilor de destinație.⁷
- **Relația permanentă și emoțională cu Republica Moldova** este stabilă și reală, și se realizează prin legătura cu familia din țara de origine, prin coletele și transferurile bănești, prin convorbirile telefonice etc. La baza formării diasporei stau anume relațiile emoționale, existența relațiilor permanente a cetățenilor naturalizați în țările de destinație, originari din Republica Moldova cu migrații sezonieri sau migrații ilegali.
- **Inițiativele individuale și colective întreprinse de către asociațiile diaspora.** Acestea se manifestă prin acordarea de ajutor în soluționarea diverselor probleme sociale, juridice a concetățenilor lor, prin distribuirea de informații utilizând pagini-web, diverse inițiative culturale, crearea de fonduri, crearea de centre și comunități culturale. Deseori aceste măsuri sunt susținute de către autoritățile publice din țările de destinație, prin alegerea în cadrul consiliilor municipale și locale a lucrătorilor migranți care posedă permis de muncă, se bucură de încredere și cunosc problemele concetățenilor lor și a colegilor de muncă (moldoveni consilieri sunt în Italia, Portugalia, Spania).
- **Biserica.** În țările de destinație se construiesc biserici creștine ortodoxe în care preoții moldoveni oficiază slujbele în două limbi (rusă și română), facilitând comunicarea spirituală a credincioșilor migranți.

Totodată, diaspora din Republica Moldova dispune și de o serie de verigi slabe, printre care:

- **Statutul ilegal al multor migranți de muncă** care împiedică formarea comunităților moldovenești din considerentul lipsei de protecție juridică și socială a migranților.
- **Tendința slabă de autoorganizare** care este condiționată interesele și motivele diferite ale cetățenilor migranți cu statut permanent, ale cetățenilor țării de destinație și ale moldovenilor migranți cu statut legal sau ilegal de muncitor sezonier.
- **Percepția diferită a identității moldovenești** în rândul migranților. În conștiința de masă a cetățenilor moldoveni, inclusiv a celor aflați în țară cât și a celor din străinătate se află în conflict identitatea sovietică și post-sovietică; identitatea politică și cea etnică, identitatea moldovenească și cea română. Acestea împiedică, într-un fel, procesul de autodeterminare a diasporei moldovenești.
- **Rolul modest al misiunilor diplomatice și al oficiilor consulare** în promovarea intereselor migranților, de asemenea, nu contribuie la consolidarea asociațiilor de diaspora. Diverse studii arată că aceste structuri sunt insuficient de transparente și deschise, iar comunitățile de moldoveni sunt slab informate despre situația din Republica Moldova.

⁷ Schwartz R. Explorarea legăturii între comunitățile moldovenești peste hotare (CMH) și Moldova, inclusiv Posibilitate de vot în afara țării. – Chișinău, OIM, 2007.

Teoretic, diasporele reprezintă o provocare pentru instituțiile tradiționale statale de cetățenie și loialitate, plasându-se între politica internă și internațională. În plus, acestea pot fi privite drept o forță în formarea identității⁸. Această stare explică faptul de ce diasporele sunt caracterizate a fi „provocatori ai frontierelor tradiționale, transportatori internaționali de cultură”. Cu toate acestea, anume consolidarea asociațiilor de diaspora a cetățenilor din Republica Moldova poate fi considerat principalul factor în facilitarea integrării sociale a migranților din Republica Moldova și de transformare a fenomenului migrator dintr-un cost social într-o sursă reală de dezvoltare.

BIBLIOGRAFIE

1. О.Д. Воробьева, А.В. Топилина, (coord.) «Миграция населения: теория и политика», Издательство «Экономическое образование Москва, 2012
2. Massey, Douglas, 1999a, Why does immigration occur ? A theoretical synthesis, în Hirschman, C., Kasinitz, P. și De Wind, J. (coord.), The handbook of internațional migration : the American experience, New York: Russell Sage Foundation, p. 44.
3. ¹Schwartz R. Explorarea legăturii între comunitățile moldovenești peste hotare (CMH) și Moldova, inclusiv Posibilitate de vot în afara țării. – Chișinău, OIM, 2007.
4. Vladimir Mucomel, Diana Cheianu-Andrei, „Moldovenii în Federația Rusă: profilul socioeconomic și provocările de politici”, Ciclul de studii „Cartografierea diasporei moldovenești, Chișinău, Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis”, 2013
5. Manual pentru cursul de instruire în domeniul migrației. Elaborat în cadrul proiectului "Consolidarea Capacităților de Instruire și Analiză în domeniul Migrației în Republica Moldova și Georgia (GOVAC)", ICMPD, Centrul Internațional pentru Dezvoltarea Politicilor Migraționale, aprilie 2013.

⁸ Shain Y., Barth A. Diaspora și Relații Internaționale, Teorie. În: International Organization, Cambridge University Press, vol. 57(03), 2003.p. 449-479.